

Píše Luboš Merhaut

(E*forum, 14. 11. 2012)

Kniha **Bída relativismu** (2011) představuje v češtině poprvé myšlení význačného francouzského sociologa **Raymonda Boudona** (* 1934). Vyšla jako 6. svazek ediční řady MOST v Sociologickém nakladatelství (SLON), na jejíž koncepci se donedávna významně podílel Miloslav Petrušek († 19. 8. 2012). Pečlivě připravenou publikaci doplnil překladatel Ivo Možný medailonem a poznámkou, upozorňující mj. na to, že autor knihu koncipoval a vydal v angličtině (*The Poverty of Relativism*, The Bardwell Press 2004, s předmluvou Bryana S. Turnera). Soubor původně konferenčních přednášek nebo textů pro tematická čísla vědeckých časopisů z let 1995–2004 Boudon pro knižní vydání revidoval a doplnil shrnujícím a instruktivním úvodem nadepsaným výmluvně Sociální vědy: intelektuální zdroj západního morálního pesimismu. V jeho závěru podotkl, že při přípravě jednotlivých částí dbal na to, aby „neeliminovat některá opakování, aby každá kapitola mohla stát sama o sobě a čtenář je mohl číst v jakémkoli pořadí“ (s. 28). Toto řešení ovšem neprospívá běžnému čtení, při němž zátěž opakovaných kritických stanovisek a argumentů proti relativismu působí poněkud obsesivně (autor je vyslovuje v šesti kapitolách: Sociální vědy a dva typy relativismu, Polyteismus hodnot, Základní mechanismy morální evoluce: ve šlépějích Emila Durkheima a Maxe Webera, Vysvětlení hodnotových pocitů, Objektivita uměleckých hodnot a Archeologie moderního pojmu zdravý rozum).

Boudon konstatuje, že „mnohé oblasti humanitních věd podlehly bez odporu devalvací zdravého rozumu. Vedla u nich k podpoře *naturalistického* programu, který pojímá lidský subjekt jako motivovaný psychologickými, biologickými nebo kulturními silami“ (s. 222). Postupně vykládá kořeny, projevy a důsledky poznávacího, kulturního a hodnotového relativismu, který nahlíží jako „kauzalistické pojetí lidského chování“ či konvencionalismus a spojuje mj. se strukturalismem, funkcionalismem, kulturalismem a zvláště postmodernismem. Odmítá jej jako módní metodologický apriorismus, jakési sekulární náboženství, ideologii „znehodnocení zdravého rozumu“, jež se jeví jako dominantní přístup nejen tzv. „nové sociologii“, ale vlastně ve všech společenských vědách. Snaží se ukázat jeho logické a argumentační slabiny a kritickou nedostatečnost, podtrhuje mj. „rozpor mezi teorií, že hodnoty jsou jenom názory, a faktem, že mnohé hodnoty jsou sociálními subjekty zažívány jako objektivně podložené“ (s. 67). Navrhuje znovu zkoumat obsah (individuálního) vědomí; myšlení a jednání vidí nikoli jako důsledek působení vnějších příčin, nýbrž jako výsledek „dobrých“, přesvědčivých důvodů, jež zakládají hodnotové soudy a etické volby. Naznačuje tak návrat k idejím morálního pokroku, vědecké pravdivosti a evoluce. Boudon se opírá zejména o výběr z klasických prací Maxe Webera, Emila Durkheima, Georga Simmela ad. (proti početnému teamu vedenému „mistry v podezřívavosti“

Nietzschem, Marxem či Freudem, až ke Kuhnovi a Bourdieuovi): „Program, kterému dávali přednost klasičtí teoretikové, *racionalistický* program, anebo – jak bychom asi měli pro odlišení od klasického racionalismu říkat – *neoracionalistický* program, který jsem tu někdy nazýval *kognitivní*, miluje ideu, že zdravá mysl je to, co mají lidé na celém světě společné“ (s. 235).

Kniha Raymonda Boudona především dokumentuje soudobé protirelativistické tendence, úsilí znovu vyzdvihující hodnoty a hodnocení; soustřeďuje se hlavně na logiku vědeckého myšlení a postupy, jež jsou nebo mohou být uplatňovány v sociologii. Kapitola Objektivita uměleckých hodnot je v naznačených intencích kritikou současné sociologie umění, proti níž autor staví „kognitivní teorii uměleckých hodnot“. „Ta vychází z názoru, že existují objektivně založené příčiny, proč dávat přednost jednomu uměleckému dílu před jiným, i když se tyto příčiny mohou měnit v čase a prostoru“ (s. 27). Autor své teze dokládá na několika příkladech výtvarných, hudebních a literárních děl, přičemž v umění hledá věcně hlavně ideje, neboli to, co nového vyjadřuje, jak je to významné i úspěšné. Z hlediska literární historie a její metodologie, pro niž sociologické podněty právě Boudonem kritizovaného typu v poslední době znamenaly podstatnou inspiraci a která pochopitelně v dlouhém (a nekončícím) hledání jedinečnosti uměleckého vztahu ke světu disponuje svébytnými a jemnějšími nástroji, jak postihnout aspekty estetického poznávání a hodnocení, než s jakými pracuje sociolog, mohou tyto pasáže vyznívat poněkud naivně nebo staromilsky. Na druhou stranu může „mezioborové“ čtení Bídy relativismu připomenout, že i zkoumání historických proměn literatury má své módy, alternativy nebo dilemata. Jaké jsou jeho hodnotové a etické rozměry a konsekvence? Nebo je vše jen hrou či konstruktem, předmětem jakýchsi strategických manipulací, jak někdy čteme?